

Granica Zofii Nałkowskiej – wprowadzenie w problematykę utworu

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Zofia Nałkowska, *Granica*.
- Źródło: Ewa Frąckowiak, *O poszukiwaniu światopoglądu: interpretacja „Granicy” Zofii Nałkowskiej*, „Pamiętnik Literacki” 1973, nr 1, t. 64, s. 75.

Granica Zofii Nałkowskiej – wprowadzenie w problematykę utworu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Już pierwsze zdanie powieści *Granica* zdradza jej zakończenie. Ten celowy zabieg autorki otwiera świat wieloaspektowej powieści psychologicznej, stanowiącej studium człowieka i społeczeństwa. Analiza motywacji człowieka i podejmowanych przez niego wyborów stanowi dodatkową wartość utworu. Konstrukcja bohaterów odzwierciedla nieustanne ścieranie się dwóch perspektyw: ja - inni. Nałkowska szuka odpowiedzi na pytanie, jak bardzo to, w jaki sposób postrzegają nas inni, różni się od tego, jak postrzegamy samych siebie. Zastanawia się też, w jakim stopniu nasze działania zależą od czynników zewnętrznych czy oczekiwań innych ludzi. Problematykę społeczną łączy z problematyką filozoficzną - stawia pytania o to, czym są normy etyczne i prawda, jakie motywacje mają ludzkie zachowania i jaki jest sens istnienia.

Twoje cele

- Omówisz celowe zabiegi kompozycyjne zastosowane w *Granicy* Zofii Nałkowskiej.
- Wyjaśnisz, dlaczego *Granica* jest powieścią psychologiczną.
- Zanalizujesz zależność sposobu postrzegania świata od miejsca, z którego się patrzy.

Przeczytaj

Pierwszy rozdział *Granicy* Zofii Nałkowskiej to swoista ekspozycja treści dzieła. Wprowadza on czytelnika w **świat przedstawiony** - prezentuje głównych bohaterów i ważne, a nawet symboliczne miejsca oraz związane z nimi środowiska społeczne, informuje o wydarzeniach będących główną materią utworu i o podejmowanych w nim problemach.

Wojciech Weiss, *Pogrzeb*, 1904

Źródło: domena publiczna.

Pierwsze zdanie powieści, które przynosi informację o zakończeniu życia głównego bohatera, w istocie niczego nie wyjaśnia, natomiast ukierunkowuje ciekawość i uwagę czytelnika nie na to, co się stało, lecz na to, **dlaczego tak się stało**. Zobowiązuje także do wnikliwej oceny postępowania głównego bohatera. Pytanie: „dlaczego” dotyczy wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań decyzji człowieka, meandrów jego psychiki i motywów działania.

☞ Zofia Nałkowska

Granica

Krótką i piękną karierą Zenona Ziembiewicza, zakończoną tak groteskowo i tragicznie, dała się teraz od strony tego niedorzecznego finału rozważyć całkiem na nowo. Jego powszechnie znana sylwetka, trochę pochylona, przemykająca prawie co dnia długim, odkrytym autem przez ulice miasta, jego twarz o garbatym profilu i ascetycznie wydłużonej dolnej szczęce, dla jednych

przyjemna i nawet rasowa, dla innych jezuicka i nienawistna, jego zachowanie się w różnych poszczególnych sytuacjach, jego niektóre zapamiętane słowa - to wszystko otrzymało teraz zupełnie inne kwalifikacje.

Katastrofa, która zwała się na dom Ziembiewiczów, wydawała się niczym nie przygotowana, jak spadająca na głowę z otwartego okna doniczka z pelargonią. Nie wyjaśniała sytuacji, raczej zaciemniała ją do reszty. Istotne przyczyny wypadku nie dały się łatwo wyrozumieć - zwłaszcza jeżeli wziąć pod uwagę, że Ziembiewicz prowadził życie spokojne i dobrze zorganizowane, nie zdawał się poszukiwać żadnych przygód, a w lepszych kołach towarzyskich uchodził nawet za człowieka bardzo pod każdym względem przyzwoitego - mimo poglądów nowoczesnych i przynależności politycznej raczej nieprzyjemnej.

Umiera się w byle jakim miejscu życia. I dzieje człowieka zawarte między urodzeniem jego a śmiercią wyglądają niekiedy jak nonsens. Któż bowiem jest w możności o każdej chwili przemijającej pamiętać, by mogła ona być na wszelki wypadek jego gestem ostatnim? Śmierć nieraz chwyta człowieka *in flagranti*, zanim zdążył przedsięwziąć jakiegokolwiek środki ostrożności. Najbardziej logiczny plan życia, najściślej wyprowadzona formuła jego wartości rozpada się nagle, gdy ujawniona zostanie ostatnia niewiadoma.

W wypadku Zenona Ziembiewicza było to może tylko zobiektywizowanie. Bo póki żył - od strony siebie, umieszczony pośrodku swego życia, zabezpieczony swą świadomością i nią jakoś usprawiedliwiony - wyglądał na pewno inaczej. Miał swoje zasady, racje i motywy postępowania w taki właśnie sposób, nie inny. Nawet stosunek do może przystojnej, ale ostatecznie całkiem pospolitej dziewczyny musiał mieć jakiś sens w jego rozumieniu. Teraz wszelkie przesłanki subiektywne, motywy, konieczności, wszelkie *imponderabilia* zapadły się wraz z nim. Był widziany już tylko od zewnątrz, od strony tej ulicy, która go sądziła z jego czynów, z jego

publicznych słów, która znała tylko fakty. Nie było już czego temu przeciwstawić. Sprawa była taka, jak wyglądała: pospolity skandal, ujawnienie się romansu z wychowanką czy protegowaną własnej żony, rzecz niesmaczna, której nie umiał przyzwoicie ani dorzecznie, po męsku, załatwić.

Źródło: Zofia Nałkowska, *Granica*.

Relatywizm moralny

W powieści wielokrotnie pojawiają się stwierdzenia, że ważny jest osąd społeczny, „jest się takim, jak myślą ludzie, nie jak myślimy o sobie my”, a „moralność jest wynikiem życia w społeczeństwie i poza społeczeństwem jej nie ma”. Wchodząc na drogę kompromisów, Zenon ma wątpliwości, czy „życie w porządku ze sobą” nie jest zaprzeczeniem moralności, mającej przecież wymiar społeczny. Przyjęcie propozycji Czechlińskiego i niemal równoczesne rozpoczęcie romansu z Justyną sprawiają, że bohater zaczyna budować system samousprawiedliwień. Ich złudność będzie się odsłaniać tym dramatyczniej, im silniej Zenon będzie jej przeciwstawiał swój punkt widzenia.

☞ Ewa Frąckowiak

O poszukiwaniu

światopoglądu: interpretacja „Granicy” Zofii Nałkowskiej

U samego początku tkwi tam zagadnienie schematu. Człowiek widziany z zewnątrz – w działaniu swoim daje się zawsze sprowadzić do jakiegoś gotowego i powtarzającego się układu stosunków, elementy jego charakteru dają się określić pewnym typem, konflikty, w które wchodzi, wydają się już przewidziane w gotowych schematach i można go na ich podstawie jakoś zakwalifikować. Bohater *Granicy* usiłował się wyłamać z tego prawa i to jest

Wojciech Weiss, *Autoportret z maskami*, 1900
Źródło: domena publiczna.

przyczyną jego upadku. [...] Wydaje mi się, że początkiem istotnej moralności byłoby widzenie siebie oczyma innych.

Źródło: Ewa Frąckowiak, *O poszukiwaniu światopoglądu: interpretacja „Granicy” Zofii Nałkowskiej*, „Pamiętnik Literacki” 1973, nr 1, t. 64, s. 75.

Słownik

relatywizm

(łac. *relativus* – względny) – pogląd, zgodnie z którym wartości (moralne, poznawcze, estetyczne) są względne, a zatem nie mają absolutnego, niezmiennego i powszechnego charakteru

świat przedstawiony

fikcyjny konstrukt obejmujący wszystkie zaprezentowane w dziele wydarzenia i łączące je związki przyczynowo-skutkowe, a także czas i miejsce akcji, bohaterów oraz ich wzajemne powiązania

Audiobook

Polecenie 1

Na podstawie informacji z audiobooka wyjaśnij, dlaczego powieść Nałkowskiej jest nie tylko powieścią psychologiczną, ale również „powieścią z tezą”.

Polecenie 2

Określ, jak na rozumienie zachowań bohaterów powieści wpływa zmodyfikowany przez Nałkowską sposób konstruowania postaci, który Ewa Frąckowiak nazywa „dwoma piętrami motywacyjnymi”.

Źródło: Ewa Frąckowiak, *O poszukiwaniu światopoglądu: interpretacja Granicy Zofii Nałkowskiej*, „Pamiętnik Literacki”, tom 64, numer 1 (1973), s. 75–105.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

aluzja literacka

świadome nawiązanie w tekście utworu literackiego do innego dzieła

antycypacja

zapowiedź przyszłych wydarzeń

determinizm

ściśła zależność zdarzeń, zjawisk lub działań od określonych warunków

genetyzm

wyjaśnianie zjawisk społecznych, historycznych, kulturowych z punktu widzenia ich pochodzenia, rozwoju

inwersja

(łac. *inversio* – odwrócenie) figura polegająca na zmianie naturalnego szyku w zdaniu służy uniezwykleniu stylu np. przemowy, podkreśleniu wagi słów, zmianie intonacji

pretekstowość, pretekst

zmyślony powód podany w celu ukrycia właściwej przyczyny

retrospekcja

odtworzenie w pamięci przeżyć lub zdarzeń z przeszłości; też: przeżycie lub zdarzenie odtworzone w pamięci

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Na podstawie multimediu i przykładów z powieści Nałkowskiej przedstaw, jak na sposób postrzegania świata wpływa miejsce, w jakim bohaterowie *Granicy* się znajdują.

Polecenie 2

W prezentacji została sformułowana teza, że wszystko jest względne, a próba jakiegokolwiek oceny moralnej, zarówno zewnętrznej, przez otoczenie, „od strony [...] ulicy”, jak i wewnętrznej, „od strony siebie”, zdaje się z góry skazana na porażkę. Czy zgadzasz się z tym stanowiskiem? Uzasadnij swoją wypowiedź, odwołując się do powieści Nałkowskiej.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Muzyka wykorzystana w prezentacji: Bortex, *Living*, licencja: Artlist.io.

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj do każdego czynnika występującego w utworze przykład bohatera, którego postępowanie je objaśnia.

nabywane doświadczenia

Justyna Bogutówna

warunki bytowe

Zenon Ziembiewicz

odziedziczone wzorce postępowania

Elżbieta Biecka, Adolf Czerlon

relacje i poglądy środowiska

Czechliński, Tczewscy, elity miasteczka

Ćwiczenie 2

Dlaczego w życiu głównego bohatera powieści Zofii Nałkowskiej próba oceny moralnej jest z góry skazana na porażkę? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

Nie istnieją sztywne zasady wartościowania.

Nie zależy od miejsca zajmowanego przez bohatera.

Świat jest płynny, zmienny.

Względność wszystkiego powoduje niepewność.

Łączy się z postrzeganiem świata z różnych perspektyw.

Ocenę ułatwia zmiana miejsca przez bohatera.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: *Granica* Zofii Nałkowskiej – wprowadzenie w problematykę utworu

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omówi problematykę początkowych fragmentów *Granicy* Zofii Nałkowskiej;
- wyjaśni przyczyny i konsekwencje rozpoczęcia przez Zofię Nałkowską utworu „od końca”;
- zanalizuje zależność sposobu postrzegania świata od miejsca, z którego się patrzy.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;

- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel zapowiada element przyszłych zajęć. Wyjaśnia, że w powieści wielokrotnie pojawiają się stwierdzenia, że ważny jest osąd społeczny, „jest się takim, jak myślą ludzie, nie jak myślimy o sobie my”, a „moralność jest wynikiem życia w społeczeństwie i poza społeczeństwem jej nie ma”. Prosi uczniów o przygotowanie argumentów do dyskusji w tym temacie.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zapoznaje uczniów z tematem lekcji i wraz z nimi ustala cele zajęć i kryteria sukcesu. Następnie udostępnia uczniom e-materiał. Uczniowie zapoznają się z zawartością sekcji „Przeczytaj” i „Audiobook”.
2. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują polecenia 1-2 z sekcji „Audiobook”, następnie porównują odpowiedzi z sąsiednią parą.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie indywidualnie wykonują polecenie 1 z sekcji „Prezentacja multimedialna”. Następnie wybrani uczniowie przedstawiają odpowiedzi, nauczyciel komentuje.
2. Zasadniczą część tej fazy lekcji ma formę dyskusji: „jest się takim, jak myślą ludzie, nie jak myślimy o sobie my”, a „moralność jest wynikiem życia w społeczeństwie i poza społeczeństwem jej nie ma”. Uczniowie, zachowując zasady kulturalnej dyskusji, rozpoczynają wymianę argumentów. Nauczyciel moderuje przebieg dyskusji i czuwa nad tym, żeby prezentowane argumenty miały uzasadnienie w tekście powieści oraz w sytuacjach życiowych.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania podsumowujące:
 - O czym jest pierwszy rozdział *Granicy* Zofii Nałkowskiej?
 - Czym jest relatywizm moralny?
 - Na czym polega inwersja fabularna?
2. Uczniowie wraz z nauczycielem krótko omawiają spełnienie kryteriów sukcesu zajęć.

Praca domowa:

1. Wykonaj polecenie 2 z sekcji multimedialnej: W prezentacji została sformułowana teza, że wszystko jest względne, a próba jakiegokolwiek oceny moralnej, zarówno zewnętrznej, przez otoczenie, „od strony [...] ulicy”, jak i wewnętrznej, „od strony siebie”, zdaje się z góry skazana na porażkę. Czy zgadzasz się z tym stanowiskiem? Sformułuj dwa argumenty za lub przeciw.

Materiały pomocnicze:

- Lucyna Marzec, *Spór o „Granice” Zofii Nałkowskiej*, Poznań 2019.
- Ewa Frąckowiak, *O poszukiwaniu światopoglądu: interpretacja „Granicy” Zofii Nałkowskiej*, „Pamiętnik Literacki” 1973, nr 1, t. 64

Wskazówki metodyczne

- Materiał z sekcji multimedialnej uczniowie mogą wykorzystać podczas przygotowań do lekcji powtórkowej na temat *Granicy* Zofii Nałkowskiej.